

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1998 metai

Vilnius 1999

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1998

VILNIUS 1999

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1998

VILNIUS 1999

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė komisija

**Vytautas MERKYS (pirm.), Antanas TYLA (pirm. pavaduotojas),
Vacys MILIUS, Gediminas RUDIS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė),
Gintautas ZABIELA**

**Redakcinės komisijos adresas:
Kražių g. 5, 2001 Vilnius**

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342
ISBN 9986-34-038-1

GEDIMINAS R U D I S

LIETUVOS KARININKLJOS NUOTAIKŲ 1934 M. ANALIZĖ

1934 m. pavasarį Kariuomenės vyriausiojo štabo II skyrius parengė pranešimą, kuriame apibūdino, kaip karininkai atsiliepia apie vyriausybę, kariuomenės vadovybę ir kaip jie apskritai vertina šalies tarptautinę bei vidaus padėtį. Tikriausiai ši analizė buvo atlikta norint įspėti vyriausybę, jog kariuomenėje bręsta rimti įvykiai, bei duodant suprasti, kad reiktų imtis kokių nors prevencinių veiksmų. Tačiau į šiuos nerimo signalus arba neskubėta reaguoti, arba visiškai numota ranka. Tuo tarpu pūlinys tvinko, ir birželio 7 d. įvyko karinis pučas. Sunku pasakyti, ar buvo įmanoma jam užbėgti už akių, nes A. Smetona buvo kietai nusistatęs nebeįsileisti valdžion A. Voldemaro, o jo sugrąžinimas į ministrus pirmininkus buvo pagrindinis pučistų reikalavimas. Tačiau tikrai nebuvo galima nekreipti dėmesio į tai, jog krašto apsaugos ministras plk. Balys Giedraitis yra virtęs tiesiog patyčių ir pajuokų objektu. Tik po pučo jis buvo atleistas ne tik iš ministrų, bet ir iš kariuomenės. Aišku, šioje analizėje dar neskambinama visais pavojaus varpais ir nėra tiesioginių užuominų, jog karininkai rengiasi perversmui. Tačiau nieko nebuvo imtasi ir gegužės mėn., kai maišto dvasia buvo juntama labai aiškiai ir net buvo sušauktas specialus pasitarimas prezidentūroje padėčiai aptarti. Taigi nelemtas 1934 m. birželio 7-osios karinis pučas nebuvo kaip perkūnas iš giedro dangaus. Vis dėlto valdžios viršūnėse tikėtasi, beje, kaip ir 1926 m., jog gal nieko blogo neatsitiksia.

Žinia, galima svarstyti, kiek šioje analizėje atvirai, nieko nenutylint aptartos karininkijos nuotaikos, tačiau tai neabejotinai vertingas šaltinis, norint įvertinti padėtį Lietuvos kariuomenėje ketvirtojo dešimtmečio viduryje. Šis dokumentas saugomas Lietuvos centriniame valstybės archyve, Kariuomenės vyriausiojo štabo fonde. Jis be datos, tačiau iš kai kurių jame minimų įvykių galima spėti, jog buvo parengtas 1934 m. pavasarį, ne anksčiau kaip balandžio 5 d. Mat jame paminėtas kelių volde-
marininkų išsiuntimas iš Kauno, o tai buvo padaryta balandžio 5 d. Publikuojamojo pranešimo kalba ir stilius netaisyti. Išsaugoti ir pabraukimai, surenkant šias teksto dalis kursyvu. Vienas kitas sutrumpinimas iššifruotas laužtiniuose skliaustuose. Pastabos ir komentarai pažymėti skaičiais ir pateikiami puslapio apačioje.

Kai kurios karininkų nuomonės apie dabartinę krašto būklę

Apie užsienių politiką. Užsienių politikoj plačiau nusimanančių karininkų % nėra didelis. Tačiau karininkams inteligentams yra aišku, kad šiuo momentu visoje Europoje ir visame pasaulyje eina smarkios tarptautinės politinės-diplomatinės rungtyinės, valstybių jėgų santykių persigrupavimas ir blokavimasis. Didžiosios valstybės savo sąskaitas nori išlyginti mažųjų valstybių nenaudai. Mažosios valstybės beveik visai atvirai yra statomos didžiųjų valstybių sutarčių objektais.

Pastaruoju metu Vokietijai susitarus su Lenkija ir Lenkijai su Sovietų Rusija¹, Lietuva tarptautinėje plotnėje laikoma izoliuota, be draugų.

Vokietijai išstojus iš Tautų Sąjungos ir paaštrėjus hitlerizmo akcijai, pripažįstamas iš Vokietijos pusės Lietuvai neabejotinas pavojus.

Tą pesimistinę nuomonę užsienių politikos atžvilgiu ypatingai padeda gilinti spauda. Taigi susirūpinimas Lietuvos ateitimi karininkijos tarpe yra. Sakoma, kad Lietuvos vyriausybė šiuo ypatingu svarbiu momentu nerodanti reikiamo aktyvumo užsienių politikoj, neieškoma būdų susitarti su kitomis valstybėmis, kad būtų laiduotas nepriklausomybės saugumas.

Jei kas ir daroma, tai visuomenė apie tai nepainformuojama. Toks vyriausybės konspiratyvus valstybės reikalų supratimas

sudaro pagrindą karininkijai manyti, kad vyriausybė nieko nedaranti, o piktos valios gaivalams duodama progos elgtis kaip tinkamiems.

Nurodoma, kad apie vyriausybės žygius visuomenė sužino ne iš atsakingų asmenų pareiškimų, bet iš privačių, nekompetentingų asmenų.

Užsienio ir vidaus spaudoje paskutiniu metu nemaža rašyta apie derybas su lenkais ir tariamą palankų Lietuvai Vilniaus klausimo išsprendimą, bet kas tikroje dedasi – nežinoma.

Karininkijos nuomone, derybas su lenkais galima pradėti ir susitarti su sąlyga, jei lenkai grąžins Lietuvai okupuotąjį kraštą su Vilniumi.

Dabartinei politikai Vokietijos atžvilgiu karininkija pilnai pritaria, išskyrus vieną kitą karštesnę Voldemaro šalininką.

Dėl Pabaltijo sąjungos esama tokios nuomonės, kad ji dabartiniu laiku, o taip pat ir ateičiai, mažoms valstybėms būtinai reikalinga.

Bet Lietuva į ją stoti galėtų tiktai sutvarkius santykius su Lenkija.

Susvyravus užsienių prekybos balansui ir pradėjus užsidarinėti miškui užsienyje rinkoms, derybų nepasisekimas su anglais taip pat kelia nerimą. Nurodoma, kad atsakingi ekonominės politikos atstovai daugiau esą susirūpinę savo asmeniniu bizniu, negu tautos ir valstybės ūkiu. Pav., sklinda gandai, kad Pienocentro direktorius

¹ Turimos galvoje 1932 07 25 SSSR–Lenkijos ir 1934 01 26 Vokietijos–Lenkijos nepuolimo sutartys.

Glemža² įpiršęs Krašto apsaugos ministerijai užpirkti iš Vokietijos kariuomenei lauko virtuves ir kepyklas lyg ta sąlyga, kad Vokietija už tokią pat sumą pirks iš Lietuvos sviesto. Padarius tą užpirkimą, Vokietija tyčia pradėjusi laužyti prekybos sutartį ir mažinti sviesto kontingentą, o Glemža už tarpininkavimą, sako, gerai pasipelnęs. Prekybos departamento direktorius Norkaitis³ esąs prekybos sindikatų įrankis. Prieš pakeliant muitus užsienių prekėms, Norkaitis esą iš anksto įspėjęs suinteresuotus asmenis, kad apsirūpintų prekėmis, kurioms numatoma pakelti muitus, o pelnas esąs pasidalijamas tarp pirklių ir Norkaičio. Valstybei tuo daromi nuostoliai, o šie du žmonės pasidarę milijonieriai.

Susikompromitavę tarptautinėje plotmėje diplomatai, kaip

Sidzikauskas ir Šaulys⁴ esą paliekami ir toliau atstovauti svetimose valstybėse Lietuvos valstybės reikalus.

Jie, neturėdami autoriteto, negali tinkamai atstovauti valstybės reikalų ir kelti prestižo.

Apskritai pageidaujama aiškesnės, aktyvesnės ir švaresnės užsienio politikos, nes laikas dirbąs mūsų nenaudai.

Karininkija nepatenkinta, kodėl Sidzikauskas po skandalo Berlyne buvo paskirtas į Londoną, o ne pašalintas⁵. Ministeris Zaunius, buvęs vokiečių armijos puskarininkis, esąs vokiškos kultūros žmogus ir esąs vokiečių įtakoj. Jis su vokiečiais negalįs vesti politikos, nes dėl jo vokiškos orientacijos santykiai su vokiečiais pablogėję⁶.

Apie vidaus politiką. Vidaus politikoj nurodoma į stoką tautinių jėgų konsolidacijos ir

dinamikos tautiškoje dvasioje.

² Jonas Glemža – verslininkas, nuo 1927 m. Pienocentro valdybos pirmininkas.

³ Jonas Norkaitis – nuo 1925 m. Finansų ministerijos Prekybos departamento direktorius, nuo 1936 m. Užsienio reikalų ministerijos Ekonomikos departamento direktorius.

⁴ Jurgis Šaulys –Vasario 16-osios akto signataras, tuo metu Lietuvos pasiuntinys Vokietijoje (1931 10–1938 12).

⁵ Truputį painiojama. Vaclovas Sidzikauskas buvo atšauktas iš Lietuvos pasiuntinio Berlyne ir paskirtas pasiuntiniu Londonan 1931 m. rudenį, kai dar nebuvo jokio skandalo. Debesys virš V. Sidzikausko galvos ėmė tvenktis 1932 m. pradžioje, kai jis buvo apkaltintas pasiuntinybei suaukotų lėšų pasisavinimu. V. Sidzikauskas tai griežtai neigė, tačiau 1934 m. vasarą buvo priverstas pasitraukti iš diplomatinės tarnybos, o byla atsidūrė teisme. 1935 m. teismas jį pripažino kaltu, tačiau aukštesnės instancijos teismas šią nutartį panaikino. Tiesą pasakius, visa ši nemaloni istorija nebuvo nuodugniai iširta, todėl V. Sidzikauskas iki pat savo mirties dėjosi nekaltai nukentėjęs dėl vokiečių intrigų. Žr.: V. S i d z i k a u s k a s, *Lietuvos diplomatijos paraštėje*, Vilnius, 1994, p. 161–165.

⁶ Tikriausiai apsiriktta, nes kaip buvo galima pabloginti santykius su Vokietija, laikantis vokiškos orientacijos? Šiaipjau „vokiškos kultūros“ žmogumi Dovas Zaunius buvo laikomas tikriausiai dėl to, kad gimė ir augo Mažojoje Lietuvoje (netoli Tilžės), Pirmojo pasaulinio karo metais tarnavo kaizerinėje kariuomenėje. Iškart po 1934 m. birželio 7-osios karinio pučo užsienio reikalų ministru victoj D. Zaunias buvo paskirtas Stasys Lozoraitis.

Nurodoma, kad visur siaubia

stagnacija, išskrikimas, stoka solidarumo, apsnūdymas ir protekcionizmo epidemija.

Tautininkų sąjungoje jaučiama sutartinumo stoka, kas esą nenuslepimai buvę ryšku per paskutinį tautininkų atstovų suvažiavimą, kad vadovybė pati – gal dėl nežinojimo padėties – nepasitikėjusi atstovams ir už įstatų pakeitimą pasiūliusi balsuoti en block sistema, kas davę progos opozicijai šmeižti ir pagilinti sąjungos skaldymą.

Sąjungos įstatai parašyti ir priimti, tačiau jie guli popieriuje ir jų dvasia nesireiškianti gyvenime. Pastaruoju laiku skyla ir blaškosi tautinio jaunimo branduolys – neolithuanų korporacija.

Kaimo jaunimas pakrikęs, apsnūdęs. Nurodoma, kad nesą idėjų žadintojų, nesą iniciatyvos, nesą linijos. Valstybės aparatą ne tik nesistengiama apvalyti nuo kitatautinio elemento, bet dargi protekcionizmo dėka inkorporuojami į valstybės aparatą nauji kitataučiai valdininkai. Valdininkų korupcija – aferos valstybės išdo pinigais sistematiškai silpnina valstybės išdo taupmenas, kelia visame krašte nepasitikėjimą valdininkais ir erzina visuomenę, ypač prislėgtą ūkininkiją.

Šiuo sunkiu ekonominiu momentu eikvojamas valstybės turtas, išmokant dažnai abejotinos ištikimybės dvarininkams atlyginimą nusavintas žemes ir gražinant miškus.

Pateisinama esą būtų, jei tokie dvarininkai, pardavę miškus, gautas sumas stengtųsi investuoti į žemės ūkį ar vidaus pramonę, keldami krašto gamybą. Tačiau tokie dvarininkai dažniausiai gautus pinigus už parduotus miškus išsiveža Lenkijon. Esą atsitikimų, kad buvę gražinti miškai net tokiems dvarininkams, kurie nuolat gyveną Lenkijoje. Dvarininkai, dar negavę dokumentų, kad jiems gražinami miškai, jau tariasi su pirkkliais, nes jie supranta, kad tokia padėtis ilgai negali tęstis ir todėl jie skubą parduoti. Kad būtų pateisinta ši, pasak kariuomenės, žalinga ūkio politika, girdi, aiškinama, kad

dvarininkams gražinami miškai tam, kad būtų įsigyta lenkų simpatija ir paruošta dirva deryboms su lenkais dėl Vilniaus.

Karininkai labai patenkinti dabartinės vyriausybės griežta politika Klaipėdos vokiečių atžvilgiu. Iš karininkų pusės yra pageidavimas, kad ta linija būtų išlaidyta iki galo, t. y. būt padarytas galas tolimesniam vokiečių vokiečių Klaipėdos krašte, neatsižvelgiant į jokias Vokietijos ekonomines ir kitokias represijas. Reiškiamas patitenkinimas, kad gubernatorius dr. Navakas⁷ jau pakeitė keletą centro įstaigų viršininkų tikrais lietuviais.

Pageidaujama, kad ne tiktai įstaigų viršininkų, bet ir valdininkų valymas būtų tęsiamas.

⁷ Jonas Navakas – Klaipėdos krašto gubernatorius 1933 11–1935 04.

Karininkai mano, kad su lenkų mokyklų uždarymu dar reikėjo palaukti, nors tol, kol bus sutvarkyti santykiai su Vokietija, kurie paio dėl Klaipėdos krašto.

Voldemaro ir kitų jo šalininkų išsiuntimas⁸ karininkams didelio įspūdžio nepadarė, išskiriant jo šalininkus, kurie jo išsiuntimu nepatenkinti. Dabar karininkų tarpe daug kalbama apie neseniai įdėtą „Preussische Zeitung“ Voldemaro straipsnį „Likimo keliais“⁹.

Karininkai sako, jeigu iš tikrųjų šis straipsnis paties Voldemaro siųstas, tai jis vertas griežto pasmerkimo.

Apie Susisiekimo ministeriją. Susisiekimo ministerija esanti savotiška įvairių perėjūnų prieglauda: rusų, lenkų, vokiečių ir kitų. Susisiekimo ministeris inž. Vileišis¹⁰ esąs lenkų kultūros žmogus, nemėgštąs lietuviškumo. Kadangi jo žmona esanti rusė, tai jam prikišamas rusofiliskumas ir protegavimas svetimšalių valdininkų.

Įtariamai apkalbami asmeniškai susisiekimo ministerio medžiagos užpirkimai užsieniuose geležinkelių reikalams, milžiniškos nebūtinios statybos, kaip antai: automatinių telefonų statyba ir kita.

Labai stebimasi, kad pats ministeris važinėja į užsienį daryti stambesnius užpirkimus, kaip tai:

Londone anglis, Vienoje automatricos ir t. t.

Manoma, kad tos kelionės ministeriui buvo pelningos, nes bendra tvarka darant tokius stambius užpirkimus skiriamos komisijos, o ministeris būna vyriausias kontrolinis asmuo. Kai nupirko pats ministeris, komisijai užpirkimus nepriimti nepatogu, o pareikšti veto nėra kam.

Yra nepasitenkinimo, kad dabartiniais sunkiais laikais bus statomos Kaune ir Klaipėdoje automatinės telefono stotys, be kurių tuo tarpu galima apsieiti. Manoma, kad ir čia susieta su pelnu.

Dėl Sruogos pašto ženklų aferos¹¹ irgi kaltinamas ministeris Vileišis.

⁸ A. Voldemaras tuo metu gyveno Zarasuose ir buvo laikomas policijos priežiūroje. 1934 m. balandžio pradžioje iš Kauno buvo ištremta dar keletas voldemarininkų judėjimo aktyvistų, tarp jų ir Jonas Karutis, tų pačių metų vasario 27 d. uždarytojo „radikaliai tautiškos minties ir politikos“ laikraščio *Tautos balsas* redaktorius.

⁹ Šiame straipsnyje A. Voldemaras smarkiai sukritikavo Lietuvos valdžios politiką Klaipėdos krašte, suversdamas jai visą atsakomybę už santykių su Vokietija pablogėjimą. Straipsnis buvo išspausdintas *Tautos balse*, 1934 02 22 numeryje, tačiau karo cenzūra jį uždraudė platinti ir konfiskavo tiražą. Vis dėlto keletas numerių buvo išplatinti. Maža to, šį A. Voldemaro straipsnį 1934 03 08 išspausdino Rytprūsioose ejęs laikraštis *Preussische Zeitung*. Už tai A. Voldemarui buvo iškelta baudžiamoji byla. Beje, šis straipsnis buvo paskelbtas ir *Lietuvos aidu* 1934 03 10 numeryje, siekiant demaskuoti A. Voldemarą kaip nacių talkininką. Visa ši istorija pasibaigė tuo, jog 1934 m. lapkričio 8 d. Apeliaciniai rūmai pripažino A. Voldemarą padarius nusikaltimą ir paskyrė 6 mėn. paprasto kalėjimo bausmę. Tuo metu jis jau ir taip sėdėjo kalėjime už įsivėlimą į birželio 7-osios pučą.

¹⁰ Vytautas Vileišis – susisiekimo ministras 1929 09–1934 08.

¹¹ Adolfas Sruoga – 1930–1934 m. Susisiekimo ministerijos Pašto valdybos pirmininkas. Buvo įsivėlęs į plačiai nuskambėjusią aferą – nelegalią prekybą pašto ženklais ir už tai nuteistas 15 m. kalėjimo.

Apie žemės ūkio ministeriją. Žemės ūkio ministeris agr. Aleksa¹² esąs gudrus, varąs savarankišką politiką,

kuri nieko bendra neturinti su tautininkų partija.

Ministeris daugiau linkęs liaudininkams negu tautininkams (pav., prikišama Tonkūno¹³ paskyrimu Dotnuvos akademijos rektorium, kuris esąs kairysis liaudininkas, beveik socialdemokratiškų pažiūrų žmogus; protegavimas brolio Aleksos¹⁴ – aiškiaus liaudininko).

Ministeris Aleksa su vyriausybe nesiskaitęs, eikvojęs milijonus melioracijai, atrodo, kad kvepia aferą.

Dabar, kada taip reikalingi

pinigai kitiems reikalams, esą atlyginama dvarininkams už nusavintus dvarus.

Atlyginama miškais, kuriuos dvarininkai tuojau parduoda ir pinigus išvežą užsienin.

Ministeris Aleksa laikomas lenkofilu ir iniciatoriumi gražinti lenkams dvarininkams miškus ir dvarus. Jis laikomas autoriumi žemės reformos įstatymo pakeitimo, pagal kurį išmokamas atlyginimas už nusavintą žemę net buv. majoratų valdytojams ir įkaitų laikytojams. Karininkai, Lietuvos kariuomenės savanoriai bei turį artimus saitus su savanoriais prikiša ministeriui, kad jis leidęs savo valdininkams iš savanorių teisių pasidaryti sau ir žydams biznį. Esą skirstant savanoriams pašalpas, duodama už 3–4 šimtus litų miško medžiagos ir gavusių miško savanorių sąrašai duodami žydams, kad šie galėtų mišką supirkti už pusę kainos, nes žinoma, kad savanoris, gavęs už tokią sumą miško, negalės nieko pradėti statyti ir turės parduoti. Viceministeris Grigaliūnas¹⁵ stačiai vadinamas dvarininkų bernu.

Apie Valstybės kontrolę. Prieš valstybės kontrolierių Matulaitį¹⁶, kaip prieš žmogų, neigiamų nuomonių nereiškama.

Tačiau skaitoma, kad jis savo nuomonės neturįs, esąs jau pasenęs, atsakominaigai vietai nebeturįs reikiamos tvirtos valios, o todėl pasireiškiąs kontrolės pakrikimas, ko pasėkoje išskyla stambios aferos, bet jos iškeliamos pavėluotai, kada nebėra galimumo gražinti valstybės išdui padarytų nuostolių.

Čia daugiausia turima galvoje inž. Sruogos aferą ir Telšių–Kretingos geležinkelio statybos permokėjimus. Kadangi Valstybės kontrolės valdininkai daugumas yra

¹² Jonas Aleksa – žemės ūkio ministras 1920 06–1923 07 ir 1926 12–1935 09.

¹³ Juozas Tonkūnas – Žemės ūkio akademijos rektorius 1928–1934 m. Po pučo buvo paskirtas švictimo ministru.

¹⁴ Tikriausiai turimas galvoje Konradas Aleksa, Žemės ūkio akademijos prorrektorius 1928–1936 m.

¹⁵ Feliksas Grigaliūnas – žemės ūkio viceministras 1925–1938 m.

¹⁶ Vincas Matulaitis – valstybės kontrolierius 1928 05–1934 06. Po pučo į šį postą buvo paskirtas Konstantinas Šakenis.

voldemarininkai, opozicionieriai, tai po aferų jie pasiskubina paskleisti gandas, kad revizoriams nesą duodama darbo, todėl aferistai veikia.

To pasėkoje yra susidariusi nuomonė, kad Valstybės kontrolė nieko neveikia arba su ja niekas nesiskaito.

Pav., kalbama, kad Valstybės kontrolė padariusi reviziją Žemės ūkio ministerijoje, kur radusi stambių netobulumų. Dėl to užklausta Žemės ūkio ministerija tylinėti ir neduodanti kontrolei paaiškinimų, nes žemės ūkio ministeris nenorįs skaitytis su kontrole. Vadinas, iš dalies ne dėl savo kaltės, o dėl kitų asmenų kaltės valstybės kontrolierius esąs bejėgis. Be to, prikišama, kad Valstybės kontrolė leidžianti įstai-goms daryti neapgalvotus užpirkimus. Pav., Pionierių bataliono vado sumanymu ir Karo technikos štabo pritarimu, Pionierių batalionas pirko elektrinį poliakalį už keliasdešimt tūkstančių litų. Kadangi Lietuvoje elektrifikacija mažai išsiplėtojusi, o pionieriams karo metu reikėsį statyti tiltus provincijų užkampiuose,

tai toji mašina, bent šiuo metu, esanti nereikalinga ir nenaudinga, o iš valstybės išdo išmesta kelios dešimtys tūkstančių litų tuo metu, kada negalima subalan-suoti biudžeto. Technikos dalių karininkai šį užpirkimą laiko beprotybe.

Apie Krašto apsaugos ministeriją. Krašto apsaugos ministeris laikomas be energijos, be iniciatyvos, be išsilavinimo ir gabumų žmogus¹⁷.

Kariuomenėje pasitikėjimo neturįs ir jo vardas minimas tik įsakymus skaitant. Ministeris neturįs pasiruošimo ir savarankiškai neišsprendžiąs jokio klausimo.

Šiaip dominuojąs Vyr[iausiojo] štabo viršininkas gen. Kubiliūnas. Be to, dažnai pasigirsta gandų, kad krašto apsaugos ministeris

nesugyvena su Vyr[iausiojo] štabo viršininku gen. Kubiliūnu. Pasėkoje to prasi-deda vieno ar kito šalininkų grupavimasis, o tai demoralizuoja karininkus.

Esą Kubiliūnas pareikalavęs platesnių teisių, t. y. kad jo žinion pereitų Tiekimo skyrius ir Ginklavimo valdyba, kurie tiesiogiai priklauso ministeriui. Šis klausimas buvęs svarstytas ir Ministerių Kabinete, kuriame dalyvavęs ir Kubiliūnas. Tame Ka-bineto posėdyje vienas iš ministerių paklausęs, kam pagaliau tada reikalingas kraš-to apsaugos ministeris? Dabartiniu laiku santykiai vėl pagerėję, bet spėjama, kad pulkininkas Giedraitis vis tiek pasitrauksiąs. Jo vietininku minimas divizijos vadas generolas leitenantas Adamkavičius¹⁸.

¹⁷ Turimas galvoje plk. Balys Giedraitis, kuris iš tikrųjų buvo gana žemo karinio išsilavinimo ir šiaip nepasizymėjo sumanumu, tačiau puikuodavosi galįs „patvarkyti genštabistus“, tarp jų ir gen. P. Kubiliūną, pradėjusį kariuomenėje dideles reformas. Po pučo buvo atlcistas iš krašto apsaugos mi-nistro pareigų.

¹⁸ Gen. Eduardas Adamkavičius (dokumente – Adamkevičius) tuo metu buvo 3-iosios divizijos vadas. Pirmininkavo karo lauko teismui, pasmerkusiam myriop Petrą Kubiliūną, Juozą Naraką ir Petrą Bačkų kaip didžiausius pučo kaltininkus. Po pučo pertvarkant vyriausybę, krašto apsaugos ministru buvo paskir-tas gen. Petras Šniukšta. Pučistai sickė, kad juo taptų plk. Kazys Škirpa, tuometinis karo atašė Berlyne.

Generolas Kubiliūnas laikomas pilnu šeimininku ir savo vietoje. Politikon nesi-kišąs, reikalus veda tvarkingai, žiūri, kad kariuomenėje būtų tvarka, rūpinasi ka-riuomenės paruošimu, išsilavinimu, turi plačią ir gerą programą, laikomas geru, drausmingu kariu. Gen. Kubiliūnui tik tiek prikišama, kad nemokąs sau pasirinkti padėjęjų, kaip Grinių¹⁹, Zaskevičių²⁰, kurie laikomi liaudininkuojančiais, tačiau blo-gos valios čia neįžiūri ir tas aiškinama, kad nesą tinkamų žmonių.

Apie tautiškąją veiklą. Tautiškajai veiklai duodąs impulso Izidorius Tamošai-tis²¹ ir kun. Mironas²²,

bet Tamošaitis neturįs autoriteto, laikomas latru, mergininku, atrodąs nerimtai ir sukeliąs karininkijai pasipiktinimą (Tamošaitis dažnai girtaująs pas 2 p[ėsti-ninkų] p[ulko] vadą pulk. Julijų Čapliką²³ ir ten kelia orgijas. Karininkai, žino-ma, tą mato ir dalyką gal net per daug išpučia).

Jaunlietuviuose nematyti linijos, nėra cemento, nėra vairo. Dirbama apsnūdu-siai ir nesitikima, kad kas išeitų gero. Nematyti ir nėra musoliniškos nė hitleriškos rankos. Apskritai tinkamų žmonių nesą. P. Respublikos prezidentui Smetonai ir ministeriui pirmininkui Tūbeliui niekas jokių priekaištų neturi. 99% karininkų juos laiko dorais, tačiau esą per minkšti, neturį griežtumo, kariškumo, nes nesiryžtą: ar čiupti Mačiuką, Matulevičių, Virbicką²⁴, ar ne, o tai karininkams gadina nuotaiką. Karininkams labai blogą išpūdį daro dr. Jurgelionis, kuris dėl karjeros šliaužiojās prezidentūroje, be to, jo pastangomis statomi sporto rūmai, o tai dabartiniu krizės metu nevertėtų daryti ir mėtyti milijonus. Dėl “Pažangos” rūmų statybos kai kas taip pat murma, bet, sako, čia ne išdo pinigais statoma. Visi karininkai prijaučia ir širdingai pritaria dėl pirkimo dvaro Ponui Prezidentui, bet su ironija nusišypso, kad tai išmislas prisiplakėlių, pav., Jurgelionio²⁵.

Karininkų nuomone, pačių tautininkų tarpe esanti didelė nevienybė, kuri esą paskutiniu laiku ryškiausiai pasirodžiusi Neo Lietuvos korporacijoje. Be to,

¹⁹ Plk. ltn. Kazys Grinius – tuo metu Kariuomenės vyriausiojo štabo III skyriaus viršininkas.

²⁰ Plk. Stasys Zaskevičius – tuo metu etatinis lektorius prie Kariuomenės vyriausiojo štabo.

²¹ Izidorius Tamošaitis – vienas iš žymiausių tautininkų ideologų, Kauno universiteto profesorius, 1929–1938 m. žurnalo *Vairas* redaktorius.

²² Vladas Mironas – žymus tautininkų veikėjas, dėl didelės įtakos A. Smetonai būdavo vadinamas „pilkuoju eminencija“. Tuo metu kariuomenės vyriausiasis kapelionas.

²³ Plk. Julius Čaplikas pasižymėjo ne vado gabumais, bet ištikimybe A. Smetonos režimui. Tuojau po pučo buvo paskirtas 2-osios diviziono vadu, 1935 m. pakeltas į generolus. 1935 09 07–1938 12 25 vi-daus reikalų ministras.

²⁴ Plk. ltn. Antanas Mačiuka, mjr. Juozas Matulevičius, kpt. Leonas Virbickas – voldemarininkų judėjimo aktyvistai.

²⁵ Antanas Jurgelionis – plk. ltn., gydytojas. 1926–1929 m. vadovavo Lietuvos sporto lygai, dirbo Švietimo ministerijoje fizinio auklėjimo referentu. 1932–1934 m. Kūno kultūros rūmų direktorius.

karininkai nepatenkinti, kad jaun lietuviai pradėjo intriguoti Šaulių sąjungą; didžiausias kaltininkas esąs dr. Jurgelionis. Dr. Jurgelionis yra laikomas prisiplakėliu ir nevisiškai sveiku žmogumi. Esą padaryta didelė klaida, kad dr. Jurgelionis paskirtas Kūno kultūros rūmų direktoriumi, nes jisai sportininkų sluoksniuose neturi pasitikėjimo ir tik kelias įvairias intrigas.

Ministeriui pirmininkui Tūbeliui karininkai visiškai pasitiki, tik kalba, kad jam turi įtakos Lapėnas²⁶, Glemža ir Lipčius²⁷, kurie karininkams yra krislas akyje.

Ko karininkai pageidauja iš vyriausybės. Karininkija pageidauja iš vyriausybės pusės artimiausioje ateityje susilaukti sekančių žygių:

1. Kad būtų tuojau ir neatidėliojant apvalytos valdžios įstaigos nuo *nelojalaus svetimtautiško elemento, o jų vietas užleisti lietuviams.*

Karininkų supratimu joks rimtas valstybės kūrybinis darbas negalės eiti normaliai, *kol nebus išvalyti svetimtaučiai iš aukštų vietų,*

nes jie, turėdami saitus ir įtaką aukštose sferose, esą valstybės kūrybinio darbo stabdžiai ir visa paraližuoja. Lietuvių bedarbių inteligentų tarpe tatoi kelia nerimą, antipatiją prieš vyriausybę, ardo tautinę vienybę, nes skurdo spaudžiami lietuviai negali ramiai žiūrėti, kad tuo naudojasi kitataučiai, kas priklausytų lietuviams. Šiuo klausimu išsitarimus galima sukoncentruoti į vieną sekančią bendrą mintį: šiandien statomi paminklai Kudirkai, Basanavičiui, Valančiui, Daukantui, kurie išbudino lietuvių tautą iš letargo miego ir įkvėpė tautinę sąmonę,

o ateityje lietuvių tauta statysianti paminklus tiems, kurie ryšis pavalyti jau laisvą Lietuvos valstybės aparatą nuo parazitinio gaivalo.

Be to, pageidauja, kad būtų atleisti iš valdžios įstaigų tie, kurie yra jau išstarnavę pensiją,

ir uždrausta tarnauti valdžios ir privačiose įstaigose tiems, kurie gauna pensijas.

2. Kad būtų tuojau nedelsiant apvalyta kariuomenė nuo svetimtaučių karininkų, kurie šiuo laiku užima svarbias ir atsakingas vietas kariuomenėje. Karininkus erzina, kad net Mobilizacijos skyriuje, kariuomenės centraliniame nerve, iki šiam laikui sėdi vokiečiai (mjr. Petrikaitis, Mobilizacijos skyriuje Bendros dalies vedėjas), kuris išėjęs iš [Vyriausiojo] štabo, vengia pratarti lietuvišką žodį ir esąs vadinamas Šančių hitlerišku vokiečių bendruomenės vadu.

3. Kad būtų apsaugotas valstybės išdas nuo vogimų ir išėikvojimų, išleistas griežtas įstatymas, pagal kurį būtų baudžiami išdo vagys ir sustiprinta valstybės kontrolė.

²⁶ Jonas Lapėnas – verslininkas, akcinių bendrovių *Lietuvos muilas, Maistas* pirmininkas. 1928–1931 m. Lietuvių tautininkų sąjungos Centro valdybos pirmininkas. 1935 m. nuteistas 8 m. kalėjimo už sukčiavimą. Vėliau išteisintas.

²⁷ Mikalojus Lipčius – nuo 1927 09 Finansų ministerijos Finansų departamento direktorius.

4. Kad būtų sustabdyti išmokėjimai dvarininkams už nusavintą žemę, o vietoj to daugiau remiami ūkininkai.

5. Kad būtų sustiprinta tautinės veiklos politika, konsoliduojamos tautinės jėgos ir apskritai sustiprinta tautinės veiklos dinamika.

6. Kad būtų viešai nušviečiama vyriausybės veikla ir jos darbų apyskaita, kad visuomenė visa tai žinotų iš autentiškų vyriausybės pareiškimų ir kad tuo būtų užkirstas kelias tamsioms užsienio kalboms.

7. Kad būtų suaktyvinta užsienio politika ir išjudinta diplomatija iš apsnūdimo.

8. Kad būtina būtų pakeistas vienas kitas vyriausybės narys.

Karininkų nuotaika. Karininkija aprūpinimu yra patenkinta. Lietuviškoji karininkija jautriai seka valstybės gyvenimo pulsą ir bent savitarpiuose pasikalbėjimuose ir nusiskundimuose į opesnius reikalus jautriai reaguoja. Apskritai karininkijos nuotaika nėra bloga, išskiriant nurodytus reiškinius.

Politinio įsitikinimo karininkų %. Karininkus galima suskirstyti į aktyvius ir pasyvius. Prof. Voldemaro šalininkų yra 5–8% (daugiausia iš jaunesniųjų karininkų tarpo), bet dabartiniu metu, pasirodžius Voldemaro straipsniui vokiečių laikraščiuose, daug kas jų pasipiktino.

Apie 20% karininkijos norėtų, kad ir p. Respublikos Prezidentas, ir prof. Voldemaras būtų valdžioje ir dirbtų vieną darbą. Yra karininkų aktyvistų ir dabartinio režimo (vyresnieji), kurių susidaro 10%. Apie 60–70% karininkų yra patenkinti arba tyli ir niekur nesikiša.

Kareivių nuotaika. Kareivių nuotaika yra gera, politikavimo kareivių tarpe beveik nėra. Liktinių puskarininkių tarpe nusiskundžiama dėl mažo atlyginimo. Be to, daugelis plačiau protaujančių puskarininkių

yra nepatenkinti dėl atlyginimo išmokėjimų dvarininkams ir labai jaudinasi, išgirdę apie valdininkų aferas.

Buvo atsitikimų, kad puskarininkiai, paskaitę laikraščiuose apie valdininkų išieškojimus ir pabėgimus,

statydavo klausimą, kodėl negali Lietuvoje atsirasti koks nors Batista.

Apskritai kareivių ir puskarininkių nuotaika yra gera ir trynimosi nesijaučia.